משורו למדנו. היינו קרן דשן ורגל פטורין ברה"ר ונגחנו וסכינו אין נחלק בין תמות למועדות דלא שייך נחלק אלא בנבעלי חייס ות"ת היכי גמר משור מה לשור שכן ב"ת וכוונתו להזיק ומפרש רשב"ם דאתי מבור ושור ממה הלד ולקמן גבי הלד השור דקאמר אביי לאתויי אבנו וסכינו לא גרס אי לרב דאמר כולם משורו למדנו היינו שור דלרב א"ש דבמה הלד אתי כדפרש"י אבל קשה כיון דמבור נמי יליף לפטרו בהו כליס כבור ולקמן בהמניח (דף כח.) מחייב בהו רב כליס גבי נשבר כדו:

וממונך. דלאו דוקא גבי שור דלאו ממונא הוא וכן גבי אש ®דפשיטא דאש הדליק גדישו של חבירו באש של אחר דחייב:

תולדה ישן. הוה מלי למפרך דלקמן מוקי מתניתין כיון שדרכו להזיק וקרי ליה אב אלא דבלאו הכי פריך שפיר:

והתנן אדם מועד לעולם. לא פריך דישן נמי הוי אב כדדרש עלה בגמרא כפ' כילד (לקמן דף כו:) מפלגא תחת פלגא דהא לא מייתי הכא קרא אלא מייתי דהוי כיולא בו: **כיחו** וניעו. פירש הקונטרס מי האף וקשה לר"ת דבפ' דם הנדה (נדה דף נה: ושם) קתני כיחו וניעו ומי האף וגרגה דכיחו הוא היולא מן הגרון בכח וניעו הוא היולא מן הפה על ידי נענועא):

לפוטרו ברה"ר. וא"ת אמאי פשיטא ליה טפי מלשלם מן העלייה וי"ל כיון דמן הדין היה משלם מק שלם ואתי הלכתא דלא משלם אלא חצי נזק אם כן אתי הלכתא להקל ולא להחמיר: **אמאי** קרי לה תולדה דרגל. אע"ג דדמי לרגל כיון שדינה חלוק היה לו לקרות לה שם בפני עצמה: **כדמתרגם** רב יוסף. נקט רב יוסף לפי שהיה בקי בתרגום שיש כמה ענייני תרגום ולא כדפירש בעלמא לפי שהיה סגי נהור ודברים שכתב לא אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום דמשום עת לעשות אמר התם[7] דשרי ואין לך עת לעשות גדול מזה[8]:

לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו. ופשיטא פשע שהיה לו לשמור שורו שבקל היה יכול לשומרו שאין לחוקה להזיק כיון שאין הנאה להזיקה אבל שן שיש הנאה להזיקה הוי כעין אונס שלא היה יכול לשומרה כל כך כיון שהשן דחוק לאכול להנאתו ולא רצי השן שאין כוונתו להזיק ואין יכולה תקפה ובקל יכול לשומרה כראי הקרן דכוונתו להזיק ויכולה תקפה ואין יכול לשומרה כל כך יפה: מידי

ואי דלא אפקרינהו אי לשמואל דאמר [6]כולם מבורו למדנו היינו בור ואי לרב דאמר כולם משורו למדנו היינו שור מאי שנא בור שכן תחלת עשייתו לנזק וממונך ושמירתו עליך הני נמי תחלת עשייתן לנזק וממונך ושמירתן עליך אלא [1]תולדה דבור כבור וכי קאמר רב פפא אתולדה דמבעה מאי ניהו אי לשמואל דאמר מבעה זו שן הא אוקימנא תולדה דשן כשן אי לרב דאמר מבעה זה אדם מאי אבות ומאי תולדות אית ביה וכי תימא אב ניעור תולדה ישן והתנן[2] אדם מועד לעולם בין ער בין ישן אלא אכיחו וניעו היכי דמי אי בהדי דאזלי קמזקי [3]כחו הוה אי בתר דנייח בין לרב בין לשמואל [4]היינו בור אלא תולדה דמבעה כמבעה וכי קאמר רב פפא אתולדה דאש תולדה דאש מאי ניהו אילימא אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו היכי דמי אי בהדי דאזלו קא מזקי היינו אש מ"ש אש דכח אחר מעורב [5]בהן וממונך ושמירתו עליך הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתן עליך אלא [6]תולדה דאש כאש וכי קאמר רב פפא אתולדה דרגל רגל הא אוקימנא תולדה דרגל כרגל [7]בחצי נזק צרורות דהלכתא גמירי לה ואמאי קרי לה תולדה דרגל [8]לשלם מן העלייה והא מבעיא בעי רבא [9]דבעי רבא חצי נזק צרורות מגופו משלם או מן העלייה משלם לרבא מבעיא ליה לרב פפא פשיטא ליה לרבא דמבעיא ליה אמאי קרי לה תולדה דרגל [10]לפוטרה ברה"ר: המבעה וההבער כו': מאי מבעה רב אמר מבעה זה אדם ושמואל אמר מבעה זה השן רב אמר מבעה זה אדם דכתיב [1]אמר שומר אתא בקר וגם לילה אם תבעיון בעיו ושמואל אמר מבעה זה השן דכתיב [2]איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו מאי משמע כדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו אתגליין מטמרוהי ורב מאי טעמא לא אמר כשמואל אמר לך מי קתני נבעה ושמואל מ"ט לא אמר כרב אמר לך מי קתני בועה מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי רב מ"ט לא אמר כשמואל תנא [9]שור וכל מילי דשור ושמואל נמי הא תנא ליה שור אמר רב יהודה תנא שור לקרנו ומבעה לשינו **והכי קאמר** לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו כראי השן שיש הנאה להזיקה ולא

אי דלא אפקרינהו לשמואל דאמר. התם בהמניח את הכד (לקמן דף כח:) כל תקלה בור הוא ואע"ג דלא הפקיר היינו בור: **ולרב דאמר.** כל תקלה אלא הפקירה משור למדנו מה שור שהוא ממונו ואם הזיק חייב אף כל ממונו אם הזיק חייב: **היינו שור.** ולאו תולדה דבור ניהו ובשור אמרן לעיל תולדה דשור כי שור. ואפי' לשמואל נמי דאמר תולדה דבור ניהו מאי חזית לאוקומי מילתא דרב פפא אתולדה דבור מאי שנא בור דחייב שכן תחילת עשייתו וכו': **הני נמי תחלת עשייתן.** תחילת מה שנעשו בור דהיינו כשהונחו לשם היו עומדים לנזק: **וכי קאמר רב פפא.** תולדה לאו כאב דילה אתולדה דמבעה: פלוגתא דשמואל ורב במבעה לקמן בשמעתין: אדם ניעור היינו אב: **אדם מועד.** עד ויש בשילהי פ"ב: **אלא.** תולדה לאדם היינו כיחו וניעו. כיחו רוק הפה ניעו ליחת החוטם [1](רוק היולא מתוך גופיה אגב כח): **אי בהדי דאזלי מזקי.** שנפל על השילהים וטנפוה או נתוך המשקין ונמשכו: **כחו הוא.** והיינו אדם גופו וחייב: **אי בתר דנייח.** אחר נוח הרוח לאחר הזיקו שהותלה אדם בהם: **בין לרב בין לשמואל היינו בור.** דהא ודאי תקלה דאפקרה היא: **ברוח מצויה.** דאי ברוח שאינה מצויה הוי אונס ולא מחייב אבל ברוח מצויה הוי תולדה דאם שהרי אם נמי הרוח מוליכה: **דכח אחר מעורב בה.** והוה ליה לאסוקי אדעתיה: **בחצי נזק צרורות.** שהיתה מהלכת וחתיכה צרורות ברגליה ושיברו את הכלים דקי"ל דהלכתא גמירי לה למשה מסיני דממונא הוא ולא קנס ואע"ג דפלגא נזק של נגיחה הוי קנס כדאמרינן לקמן [טו.] האי פלגא נזקא ממונא הוא והלכך לאו תולדה דקרן הוא אלא דרגל דמכח רגל הוא דאתו וכרגל לא הוי דרגל משלם נזק שלם והיינו דרב פפא: **ואמאי קרי לה תולדה דרגל.** הואיל ואינה משלמת כמותה: **לשלם מן העלייה.** שאם הזיקה יותר ממה שהיא שוה משלם בהיזק מניחו כי רגל דכתיב בה ברגל[3] מיטב שדהו וגו' ולא הויא כי קרן דאין המזיק משלם אלא מגופו כדכתיב (שמות כא) ומכרו את השור החי וחלו את כספו ואם הזיק יותר על כדי דמיו מפסיד הניזק: **ולרבא אמאי קרי לה תולדה דרגל לפוטרו ברה"ר.** כי רגל דרגל איכא מיידא אע"כ נכנסת לרשות הניזק והזיקה דכתיב בה[4] ושילם את בעירה וגיער בשדה אחר והיינו ברשות הניזק: **אמר שומר.** אמר הקב"ה: **אתא בקר.** גאולה לצדיקים: **וגם לילה.** חשך לרשעים אם תשובו

[6] [לקמן ו. כח.], [7] לקמן כו. [סנהדרין עב.], [8] [בבא] [9] [לקמן יח.], [10] לקמן יח.], [1] [לקמן יג.], [2] ס"א אין זה, [3] [שמות כב], [4] [וכ"כ הערוך ערך כמן], [1] [גיטין ס.], [2] [ועי' תוס' שבת קטו. ד"ה ויכיחו וכתוס' מגילה כא: ד"ה כמגילה],

תורה אור השלם

1. אָמַר שֹׁמֵר אָתָא בֹקֶר וְגַם לָיְלָה אִם תִּבְעָיוּן בְּעָיוּ שׁוּבוּ אֲתָיוּ:

ישעיהו כא יב

2. אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: עובדיה א ו

גליון הש"ס

תוס' ד"ה וממונך כו' **דפשיטא דאש** הדליק. עי' לקמן כב ע"א תוס' ד"ה אמו משום ממונו: ד"ת כדמתרגם רב יוסף וכו'. **ואין** לך עת לעשות גדול מזה. עי' שבת דף קטו ע"א תד"ה לא נתנו ומהרש"א שם:

מוסף רש"י

וניעו. שניפח מתוך הריאה ויולא דרך הגרון (איכה ג מה). **בחצי נזק צרורות.** בהמה שהיתה מהלכת והיו צרורות מגתזין מתחת רגליה ושיברה את הכלים, משלמת חצי נזק ואע"פ שאין זה שיורי, דהא אורחא בהכי והוא תולדה דרגל ולא תולדה דקרן תמה והי"ל לשלומי נזק שלם, הלכה למשה מסיני הוא לחצי נזק, והוהוא חצי נזק ממונא הוא, דהא לאו תולדה דקרן הוא (שבועות לג.). **דהלכתא** גמירי לה. מסיני, שהיא תולדה של רגל ופעולה בהי"ר כי רגל, ונזקי רגל לאו קנסא הינהו אלא ממונא, שהרי מועדת מתחילתה וגבי צרורות הוא דאקיל רחמנא (בחובות מא:).

מסורת הש"ס

[5] [לקמן ו. כח.], [6] לקמן כו. [סנהדרין עב.], [7] [בבא] [8] [לקמן יח.], [9] לקמן יח.], [10] לקמן יג.], [1] ס"א אין זה, [2] [שמות כב], [3] [וכ"כ הערוך ערך כמן], [4] [גיטין ס.], [5] [ועי' תוס' שבת קטו. ד"ה ויכיחו וכתוס' מגילה כא: ד"ה כמגילה],

רבינו חננאל

ניהו אבנו סכינו ומשאו שהניחן ברשות הרבים [והזיקו] ואמרי' היכי דמי אי דאפקרינהו בין לרב ובין לשמואל היינו בור כו' חלוקת רב ושמואל בפ' המניח את הכד בהלכה דגשברה כדו כו' ודחינן נמי ואמרי' כי קאמר רב פפא אתולדה דמבעה כו'. אלא אכיחו וניעו פי' רוקו בליחה עבה או רכה כדאמר [עירובין צט ע"א] בענין תלמיד שרק בפני רבו ואמר כיח ורוק קאמרי'. אי בתר דנייח זה הרוק. ודאי הזורק רוק מפיו מפקיר אותו בין לרב ובין לשמואל היינו בור. [אלא] כי קאמר רב פפא אתולדה דאש והן אבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו: ואקשי' הני כי אש דמו מה אש כח אחר מעורב בה והיא הרוח שמעבירה ומציתה ולולי הרוח לא היתה האש הולכת ומזקת הני נמי כח אחר מעורב בהן והוא הרוח כו'. ואוקימנא כי קאמר רב פפא בתולדה דרגל לפוטרה ברשות הרבים. פס' והמבעה רב אמר המבעה זה אדם שנאמר אם תבעיון בעיו וקיימא לן כרב דסוגיין דשמעתין כותיה. ולא עוד אלא אמוראי קיימי כותיה ואליבא דידיה שקלי וטרו. ושמואל אמר לך מי כתיב בועה. שמואל אמר זה השן [שנאמר] איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו וכדמתרגם רב יוסף איכדין איתבליש עשו אתגליין מטמרוהי. ורב אמר לך מי קתני נבעה. מכדי קראי לא דייקי לא כרב ולא כשמואל רב מאי טעמא לא אמר כשמואל. אמר תנא ליה [שור] במתני' וכלל קרנו ושנו ורגלו. ושמואל אמר לך תנא שור והוא הקרן תנא מבעה

בתשובה ותבקשו מחילה בעיו. אלמא בחדש כתיב בעיו: **אינגליין.** תרגומו של נבעו. אלמא נבעו לשון גילוי הלכך אמר מבעה זה השן דמבעה לשון מגולה הוא דהיינו שן שפעמים מגולה ופעמים מכוסה: **נבעה.** דמשמע הוא עלמא נבעה מבעה קתני שהוא מבעה דבר אחר: **בועה.** לשון בעיו: **תנא שור לקרנו ומבעה לשינו.** ולקמן [ד.] פריך רגל מאי שייריה: **לא ראי הקרן שאין הנאה כו'.** בעל כרחיך הכי מפרש לא ראי הקרן שאין הנאה להזיקו כראי השן כו' כלומר דאי כתב רחמנא קרן דחייב לא אתיא שן מייריה דקרן אין הנאה להזיקו: ולא

ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כראי הקרן שכוונתו להזיק ולאו ק"ו הוא ומה שן שאין כוונתו להזיק חייב קרן שכוונתו להזיק לא כ"ש איצטריך ס"ד אמינא מידי דהוה אעבד ואמה עבד ואמה לאו אע"ג דכוונתן להזיק אפ"ה [א]פטורי ה"נ לא שנא אמר רב אשי אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו [ב]שמא [ג]יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חבירו ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום אלא פריך הכי לא ראי הקרן שכוונתו להזיק כראי השן שאין כוונתו להזיק ולא ראי השן שיש הנאה להזיקו כראי הקרן שאין הנאה להזיקו ורגל מאי שייריה כשהזיק חב המזיק לאתוויי רגל וליתנייה בהדיא אלא אמר רבא תנא שור לרגלו ומבעה לשינו וה"ק לא ראי הרגל שהזיקה מצוי כראי השן שאין הזיקה מצוי ולא ראי השן שיש הנאה להזיקו כראי הרגל שאין הנאה להזיקו וקרן מאי שייריה כשהזיק חב המזיק לאתוויי קרן וליתנייה בהדיא במועדין מתחילתן קמיירי בתמין ולבסוף מועדין לא קמיירי ושמואל מ"ט לא אמר כרב אמר לך אי סלקא דעתך אדם הא קתני סיפא שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם וליתני ברישא בנזקי ממון קמיירי בנזקי גופו לא קמיירי ורב נמי הא קתני אדם בסיפא אמר לך רב ההוא למחשביה בהדי מועדין הוא דאתא ומאי לא הרי ה"ק לא ראי השור שמשלם את הכופר כראי האדם שאין משלם את הכופר ולא ראי האדם שחייב בארבעה דברים כראי השור שאין בו ארבעה דברים הצד השוה שבהן שדרכן להזיק וכי שור דרכו להזיק במועד ומועד דרכו להזיק כיון דאייעד אורחיה הוא אדם דרכו להזיק בישן ישן דרכו להזיק כיון דכייף ופשיט אורחיה הוא ושמירתן עליך אדם שמירת גופו עליו הוא ולטעמיך הא דתני קרנא ארבעה אבות נזיקין ואדם אחד מהן אדם שמירת גופו עליו הוא אלא כדאמר ליה רבי אבהו לתנא תני אדם שמירת גופו עליו הכא

מידי דהוה אעבד ואמה. ולא כפירוש רש"י שפירש משום דתנן בהמובל (לקמן דף פז.) עבד ואמה פגיעתן כו' דל"כ ה"ל למינקט עבד ואמה אלא מפרש ר"ת דנקט עבד ואמה משום דקאי אמתני' דסוף מסכת ידיס וטעמא משום שמא יקניטנו רבו דנסמוך מפורש התם: **לאו אע"ג** דכוונתו להזיק **אפ"ה פטורין**. ול"ת עבד ואמה גופיה נילף מק"ו דשן להתחייב כיון דאכתי לא ידע טעמא דשמא יקניטנו רבו וע"ק כיון דידע ריש"א דמתניתין דמסכת ידיס (פ"ד מ"ז) מדנקט עבד ואמה ולא נקט עבד ואשה מ"כ [ג]מסתמא ידע סיפא וע"ק דעבד ואמה כשאין כוונתן להזיק נמי פטירי וא"כ מאי מייתי וי"ל דשפיר הוה ידע המקשה טעמא דשמא יקניטנו רבו ואפ"ה פריך כיון דעבד ואמה פטורין ואפילו באין כוונתן להזיק ואע"ג דלא שייך טעמא דשמא יקניטנו רבו דאנוס הוא [ד]דפעמים דנתכוונו ואמרו לא נתכוונו לכך פטירי בכל ענין נמצא שכוונתן גורם הפטור ה"נ קרן שכוונתו להזיק יש לנו לפוטרו ורב אשי פי' דאפילו באין כוונתו להזיק איכא טעמא רבה: **כשהזיק** חב המזיק כו'. לא היינו כשהזיק קמא [ה]אלא מאידך כשהזיק מרבה לה: **למחשביה** בהדי מועדין כו'. ושמואל ס"ל דלא ה"ל לאשמועינן שום חידוש טפי מבריש"א אבל שן ורגל אע"ג דתנא ליה בריש"א תנא ליה בסיפא גבי מועדין משום חידוש דמפרש השן מועדת לאכול את הראוי לה והרגל מועדת לשבר דרך הילוכה וקרן נמי תנא ואע"ג דתנא בריש"א כשהזיק חב המזיק לאתויי קרן מ"מ תנא ליה בסיפא משום דתני ליה גבי חמשה תמיס מש"ה תנא ליה נמי בהדי מועדין וא"ת אמאי לא חשיב אש וכור גבי מועדים וי"ל דלא חשיב אש בעלי חיים אבל בור ואש כך לי פעם דאשונה כמו פעם ג' וד':

בראי אדם שאין משלם את הכופר. הקשה ריב"א מאי חומרא היא זו האי דאין משלם את הכופר משום דקיים ליה בדרבה מייניה ותירץ דשוגג נמי פטור מדתנא דבי חזקיה ואור"י דלאו פרכא היא כלל [ה]דלא מפטר משום קיים ליה בדרבה מייניה וכאן נמי אין שייך להזכיר תנא דבי חזקיה לקמן בפ"ב (דף כו.) משמע [ה]דאי לאו קרא דעליו ולא על האדם הוה יליפינן אדם משור שיתחייב מזיד מיתה וכופר ומעליו פטרי ליה אפילו שוגג דומיא דשוס[ו] דאין מזיד לשור ותנא דבי חזקיה דפוטר אפילו שוגג היינו ממון שהזיק בשעת חיוב מיתה ולאפוקי ממאן דדרים בפ' אלו נערות (כתובות דף לה. ושם) הא אם יהיה אסון לא יענש דדוקא דין אסון אתא חזקיה ואשמועינן לאו דוקא דין אסון לא יענש אלא אפי' שוגג לא יענש: **ביון** דכייף ופשיט אורחיה הוא. בירושלמי יש דשן לא מחייב אלא כשהשכיב עצמו אצל הכליס אבל אם ישן והביאו כליס אצלו ושכבן פטור דהס גרמו לו וכן אם היה ישן והלך חבירו לישן אצלו והזיקו זה את זה הראשון פטור והאחרון חייב: **ולטעמיך**. פירוש אפילו תימא מצבעה זה השן: **אדם** שמירת גופו עליו. מכאן משמע דלא גרסינן במתני' וממונו[ז] מדלא פריך נמי הכי אדם ממונו הוא [ז]ומש"ה אין צריך למתקו כדפירשתי לעיל (ג: ד"ה וממונך): ואימא

ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כראי הקרן שכוונתו להזיק ולאו ק"ו הוא ומה שן שאין כוונתו להזיק חייב קרן שכוונתו להזיק לא כ"ש איצטריך ס"ד אמינא מידי דהוה אעבד ואמה עבד ואמה לאו אע"ג דכוונתן להזיק אפ"ה [א]פטורי ה"נ לא שנא אמר רב אשי אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו [ב]שמא [ג]יקניטנו רבו וילך וידליק גדישו של חבירו ונמצא זה מחייב את רבו מאה מנה בכל יום אלא פריך הכי לא ראי הקרן שכוונתו להזיק כראי השן שאין כוונתו להזיק ולא ראי השן שיש הנאה להזיקו כראי הקרן שאין הנאה להזיקו ורגל מאי שייריה כשהזיק חב המזיק לאתוויי רגל וליתנייה בהדיא אלא אמר רבא תנא שור לרגלו ומבעה לשינו וה"ק לא ראי הרגל שהזיקה מצוי כראי השן שאין הזיקה מצוי ולא ראי השן שיש הנאה להזיקו כראי הרגל שאין הנאה להזיקו וקרן מאי שייריה כשהזיק חב המזיק לאתוויי קרן וליתנייה בהדיא במועדין מתחילתן קמיירי בתמין ולבסוף מועדין לא קמיירי ושמואל מ"ט לא אמר כרב אמר לך אי סלקא דעתך אדם הא קתני סיפא שור המועד ושור המזיק ברשות הניזק והאדם וליתני ברישא בנזקי ממון קמיירי בנזקי גופו לא קמיירי ורב נמי הא קתני אדם בסיפא אמר לך רב ההוא למחשביה בהדי מועדין הוא דאתא ומאי לא הרי ה"ק לא ראי השור שמשלם את הכופר כראי האדם שאין משלם את הכופר ולא ראי האדם שחייב בארבעה דברים כראי השור שאין בו ארבעה דברים הצד השוה שבהן שדרכן להזיק וכי שור דרכו להזיק במועד ומועד דרכו להזיק כיון דאייעד אורחיה הוא אדם דרכו להזיק בישן ישן דרכו להזיק כיון דכייף ופשיט אורחיה הוא ושמירתן עליך אדם שמירת גופו עליו הוא ולטעמיך הא דתני קרנא ארבעה אבות נזיקין ואדם אחד מהן אדם שמירת גופו עליו הוא אלא כדאמר ליה רבי אבהו לתנא תני אדם שמירת גופו עליו הכא

ה"נ

ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כראי הקרן שכוונתו להזיק. דאי כתב רחמנא שן לא אתי קרן מייניה ולהכי פריך ולאו ק"ו הוא כל שכן דמשום הא טעמא נפיק קרן משן. וה"ה נמי דקא פריך אטעמא קמא דאי כתב קרן הוה נפקא שן מייניה בק"ו ומה קרן שאין הנאה להזיקה חייב כו'. והאי ליכא לתרוצי דהכי מיפרשא מילתא דרב יהודה לא אי הקרן שאין הנאה כו' ואי כתב שן לא אתי קרן מייניה ולא ראי השן שאין כוונתו להזיק כו' ואי כתב קרן לא אתי שן מייניה ולא תיקשי מידי האי לאו מילתא היא שאין זה לשון הש"ס אלא ההוא דבעי למיגמר חבריה מייניה נקיט בריש"א כדקתני מתני' לא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש שאין בו רוח חיים ואי כתב הני תרתי לא אתי אש מתרוייהו אלמא כל היכא דקתני לא ראי זה כראי זה ההוא דבעי אגמורי חבריה מייניה נקיט בריש"א כדקתני מתני' וה"ק לא ראי זה כראי זה אין דין הכתוב בזה לאוי לנהוג בזה: **אילטריך**. למיכתב קרן: **אפ"ה פטורין**. כדאמרינן בפ' המובל (לקמן דף פז.) העבד והאשה פגיעתן רעה המובל בהן חייב והן שחבלו בחמרים פטורין: **לאו טעמא רבה אית בהו**. דאי מיתייבת ליה כל שעה שיכעיסנו רבו ילך וידליק גדישו של חבירו כדי לחייב את רבו: **אלא פריך ואימא הכי**. לא דאי השור כראי המבעה דקתני במתני' ה"ק לא ראי הקרן שכוונתו להזיק כהרי השן שאין כוונתו להזיק אלא להנאתה מתכוונת הלכך אי כתב קרן לא הוה נפיק שן מיניה: **ולא הרי השן שיש הנאה להזיקה כהרי הקרן כו'**. ואי כתב שן לא אתי קרן מיניה: **ורגל מאי**. עדיד ליה תנא דמתני' דלא תני: **שייריה**. בתמיה: **וה"ק**. הך דקתני מתני' לא הרי השור כהרי המבעה ה"ק כו': רגל הזיקה מצוי הלכך לא אתי שן מיניה: רגל וכור שן ואש מועדין מתחילתן לשלם נזק שלם דלא פליג רחמנא בין תם למועד אלא בנגיחה: **שור המזיק ברשות הניזק**. שנכנס לרשות הניזק וגנב שם את שורו ואע"ג דתם הוא משלם נזק שלם. ופתמא כר"ט דאמר לקמן (דף טו:) משונה קרן ברשות הניזק נזק שלם משלם: **בנזקי ממונו**. בנזקין שממונו מזיק מיירי ריש"א: **בנזקי גופו**. שהוא עצמו מזיק לא מיירי: **הא קתני אדם**. בסיפא ולמה ליה למיתני בריש"א: **למיתשביה בהדי מועדין הוא דאתא**. דקתני ממשה תמין וחמשה מועדין וקתשיב להו וחזיל: **ומאי לא הרי**. דקתני במתני' לא הרי השור כהרי המבעה לרב דאמר מבעה זה אדם: שור מועד שנגח אדם ומת משלם כופר הלכך אי כתב שור לא אתי אדם מייניה דאדם שהרג את חבירו במזיד והרג בשוגג גולה ואינו משלם כופר: אדם המובל בחבירו חייב בארבעה דברים נער ריפוי שבת ובושת אבל נזק לא קא חשיב דשור נמי נזק משלם אבל בהנך ארבעה דברים אינו חייב כדמסיק בשילהי כילד הרגל מועדת (לקמן כו.) דאמרי' כי יתן איש מום בעמיתו[ב] איש בעמיתו ולא שור בעמיתו: וקא פריך **אלד השור כו'**. לרב דאמר תנא שור וכל מילי דשור היכי מצי למיתני בקרן דרכו להזיק. ולשמואל ליכא למיפרך דרגל ודאי דרכו ליכל ולהזיק: **דכייף ופשיט**. את רגליו: **אורחיה הוא**. לשבר כלים שבלד מרגלותיו: וקא פריך מאי הא דקתני **ושמירתן עליך**. לשון זה אינו שייך אלא בנזקי ממונו:

מידי דהוה אעבד ואמה. ולא כפירוש רש"י שפירש משום דתנן בהמובל (לקמן דף פז.) עבד ואשה פגיעתן כו' דל"כ ה"ל למינקט עבד ואשה אלא מפרש ר"ת דנקט עבד ואמה משום דקאי אמתני' דסוף מסכת ידיס וטעמא משום שמא יקניטנו רבו דנסמוך מפורש התם: **לאו אע"ג** דכוונתו להזיק **אפ"ה פטורין**. ול"ת עבד ואמה גופיה נילף מק"ו דשן להתחייב כיון דאכתי לא ידע טעמא דשמא יקניטנו רבו וע"ק כיון דידע ריש"א דמתניתין דמסכת ידיס (פ"ד מ"ז) מדנקט עבד ואמה ולא נקט עבד ואשה מ"כ [ג]מסתמא ידע סיפא וע"ק דעבד ואמה כשאין כוונתן להזיק נמי פטירי וא"כ מאי מייתי וי"ל דשפיר הוה ידע המקשה טעמא דשמא יקניטנו רבו ואפ"ה פריך כיון דעבד ואמה פטורין ואפילו באין כוונתן להזיק ואע"ג דלא שייך טעמא דשמא יקניטנו רבו דאנוס הוא [ד]דפעמים דנתכוונו ואמרו לא נתכוונו לכך פטירי בכל ענין נמצא שכוונתן גורם הפטור ה"נ קרן שכוונתו להזיק יש לנו לפוטרו ורב אשי פי' דאפילו באין כוונתו להזיק איכא טעמא רבה: **כשהזיק** חב המזיק כו'. לא היינו כשהזיק קמא [ה]אלא מאידך כשהזיק מרבה לה: **למחשביה** בהדי מועדין כו'. ושמואל ס"ל דלא ה"ל לאשמועינן שום חידוש טפי מבריש"א אבל שן ורגל אע"ג דתנא ליה בריש"א תנא ליה בסיפא גבי מועדין משום חידוש דמפרש השן מועדת לאכול את הראוי לה והרגל מועדת לשבר דרך הילוכה וקרן נמי תנא ואע"ג דתנא בריש"א כשהזיק חב המזיק לאתוויי קרן מ"מ תנא ליה בסיפא משום דתני ליה גבי חמשה תמיס מש"ה תנא ליה נמי בהדי מועדין וא"ת אמאי לא חשיב אש וכור גבי מועדים וי"ל דלא חשיב אש בעלי חיים אבל בור ואש כך לי פעם דאשונה כמו פעם ג' וד':

בראי אדם שאין משלם את הכופר. הקשה ריב"א מאי חומרא היא זו האי דאין משלם את הכופר משום דקיים ליה בדרבה מייניה ותירץ דשוגג נמי פטור מדתנא דבי חזקיה ואור"י דלאו פרכא היא כלל [ה]דלא מפטר משום קיים ליה בדרבה מייניה וכאן נמי אין שייך להזכיר תנא דבי חזקיה לקמן בפ"ב (דף כו.) משמע [ה]דאי לאו קרא דעליו ולא על האדם הוה יליפינן אדם משור שיתחייב מזיד מיתה וכופר ומעליו פטרי ליה אפילו שוגג דומיא דשוס[ו] דאין מזיד לשור ותנא דבי חזקיה דפוטר אפילו שוגג היינו ממון שהזיק בשעת חיוב מיתה ולאפוקי ממאן דדרים בפ' אלו נערות (כתובות דף לה. ושם) הא אם יהיה אסון לא יענש דדוקא דין אסון אתא חזקיה ואשמועינן לאו דוקא דין אסון לא יענש אלא אפי' שוגג לא יענש: **ביון** דכייף ופשיט אורחיה הוא. בירושלמי יש דשן לא מחייב אלא כשהשכיב עצמו אצל הכליס אבל אם ישן והביאו כליס אצלו ושכבן פטור דהס גרמו לו וכן אם היה ישן והלך חבירו לישן אצלו והזיקו זה את זה הראשון פטור והאחרון חייב: **ולטעמיך**. פירוש אפילו תימא מצבעה זה השן: **אדם** שמירת גופו עליו. מכאן משמע דלא גרסינן במתני' וממונו[ז] מדלא פריך נמי הכי אדם ממונו הוא [ז]ומש"ה אין צריך למתקו כדפירשתי לעיל (ג: ד"ה וממונך): ואימא

מסורת הש"ס

[ב] [ידיס פ"ד מ"ז], [ג] [ויקרא כד], [ג] [עי' תוס' ספסיס ל:. ד"ה אלא], [ד] ועי' במהר"ם שפירש בתירוצים של התוס' וכספר פ"ו, [ה] [נס"ל: דשור], [ו] [נס"ל: וממונך], [ז] [ומשום בור ואש נמי צריך למתקו כל"ל עי' מהר"ם],

גליון הש"ס

תוס' ד"ה כשהזיק כו' **אלא מאידך**. לנקמן דף ט ע"ב ועי' לקמן דף יג ע"ב בתוס' ד"ה כשהזיק: **שם** ד"ה כראי כו' **דלא** **ספסר** משום קלב"מ. עי' לקמן דף י ע"א בריש"י ד"ה משה"כ בתס: **בא"ד ראי** לאו קרא דעליו. עי' בספר ירמיס לרא"ש מ' ח:

רבינו חננאל

והוא השן שן אין כונתה להזיק אלא לאכול להנאתה. קרן כונתה להזיק ואין לה הנאה. ואתי למילף מעבד ואמה דפטרי מרייהו. ודחי לה רב אשי אטו עבד ואמה לאו טעמ' רבה אית בה במתניתין [ב] בסוף מסכת ידיס תאמרו בעבדו ואמתו שיש בהן דעה שאם יקניטנו ילך וידליק גדישו של חבירו ונמצא מחייבנו בכל יום. ולא עמד זה התירוץ ונדחה. ותירץ רבא הכי תנא שור לרגלו ומבעה לשינו כו' וקרן מאי שיירה מאי טעמא שן ורגל מועדין מתחילתן הן ותני בריש"א קרן דהוא תם ולכי מייעד הוי ליה מועד תנא ליה בסיפא כשהזיק חב המזיק לאתויי קרן. ושמואל מאי טעמא לא אמר כרב אמר לך אדם הא קתני ליה בסיפא דמתני' והאדם ואמאי לא תנא ליה ברישא דבנזקי ממונו קמיירי. בנזקי גופו לא קמיירי. **פסק**, ויש אומר הלכה כשמואל. ורב אמר לך אדם האי דקתני ליה בסיפא למיחשביה בהדי מועדין הוא דאתא מאי לא (ראי) [הרי] (לא ראי) [דקאמר] הכי קאמר לא ראי השור שמשלם את הכופר כו' הצד השוה שבהן שדרכן להזיק. שור דרכו להזיק במועד. אדם דרכו להזיק בישן. ושמירתן עליך אדם שמירת גופו עליו הוא. ופריך כו' אבהו דאמר לתנא תני אדם שמירת

[ב] [עי' תוס' ד"ה מילי דהוה].

לג א מיי' פ"ל מהל' גניבה הלכה ט ומגג עשין קנה טור ש"ע מ"מ סי' שמט סעיף ד: לד ב מיי' שם הלכה ט:

הכא נמי תני אדם שמירת גופו עליו מתקיף לה רב מרי ואימא מבעה זה המים כדכתיב [1]בקדוח אש המסים מים תבעה אש מי כתיב מים נבעו תבעה אש כתיב מתקיף לה רב זביד ואימא מבעה זה האש דכי כתיב תבעה באש הוא דכתיב אי הכי מאי המבעה וההבער וכי תימא פרושי קמפרש אי הכי ארבעה שלשה הוו וכי תימא תנא שור דאית ביה תרתי אי הכי לא זה וזה שיש בהן רוח חיים אש מאי רוח חיים אית ביה ותו מאי כהרי האש: [6]תני רב אושעיא שלשה עשר אבות נזיקין שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר נזק צער וריפוי שבת ובושת וארבעה דמתני' הא תליסר ותנא דידן מ"ט לא תני הני בשלמא לשמואל בנזקי ממון קמיירי בנזקי גופו לא קמיירי אלא לרב ליתני תנא אדם וכל מילי דאדם ולר' אושעיא נמי הא תני ליה אדם תרי גווני אדם תנא אדם דאזיק אדם ותנא אדם דאזיק שור אי הכי שור נמי ליתני תרי גווני שור ליתני שור דאזיק שור וליתני שור דאזיק אדם האי מאי בשלמא אדם דאזיק שור נזק הוא דמשלם אדם דאזיק אדם משלם ארבעה דברים אלא שור מה לי שור דאזיק שור מה לי שור דאזיק אדם אידי ואידי נזק הוא דמשלם והא שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר דאדם דאזיק שור הוא וקתני תני הזיקא דבידים וקתני הזיקא דממילא [7]תני ר' חייא עשרים וארבעה אבות נזיקין תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה וגנב וגזלן ועדים זוממין והאונס והמפתה ומוציא שם רע והמטמא והמדמע והמנסך והני תליסר הא עשרים וארבעה ורבי אושעיא מאי טעמא לא תני הני בממונא קמיירי בקנסא לא קמיירי גנב וגזלן דממונא הוא ליתני הא קתני ליה שומר חנם והשואל ורבי חייא נמי הא תנא ליה שומר חנם והשואל תני ממונא דאתא לידיה בהיתירא וקתני ממונא דאתא לידיה באיסורא

עדים

ואימא מבעה זה המים. פי' כיון דקרא לא דייקי לא כמר ולא כמר וא"ת והיכן כתיב מים בתורה וי"ל מושלא וכן הוא אומר (מיכ ה) ושולח מים על פני חוצות ואע"ג דשילא בעירה בהמה בלשון ושלח ולעיל דבעי במאי מוקמינן לה לא מלי מוקמינן במים דכי נמי מוקמת במים אית לן לאוקומי במילי דשור מדכתיב בעירה וא"ת והני מים ה"ד לי דמסקיל עליה בדקא דמיא וכבר לאשון כחו הוא ולא בכח שני גרמא בעלמא הוא כדאמרינן בהנשרפין (סנהדרין דף עז:) וי"ל דמיירי בכח שני וקמ"ל דבכח שני נמי חייב א"נ כתר דנחו ולא דמי לבור כגון פותקין ביצותיהן לקמן (דף ל.) ואע"ג דאמי בחה הלד הוה אמינא דאיצטריך לכותבו לחייב כלים דמבור לא הוה שמעינן והוה מצי למיפרך מאי לא זה וזה שיש בהן רוח חיים אלא דבלאו הכי משני שפיר: **מי** כתיב מים נבעו. וא"ת כי כתיב נמי נבעו לא מיתוקמא מתניתי' במים דמי קתני נבעה כדדייק לעיל (דף ג:) גבי שן ד) וי"ל דלא שייך לאקשויי אלא גבי שן דליתני נבעה שהשן עצמו נבעה דמבעה משמע מגלה [דבר אחר שהיה מכוסה] אבל במים שייך שפיר לישנא דמבעה שהמים רותחים קרויים מבעבעים: **שלשה** עשר אבות נזיקין.

ולייהס י"ג דשוכר כשומר שכר הוי לו כשומר חנם הוי: **שומר** חנם והשואל. שומר חנם פטור מן הכל חוץ מן הפשיעה שואל חייב בכל חוץ ממתה מחמת מלאכה ונושא שכר חייב במקצת בגנבה ואבידה ופטור באונסין לכך נקט להו בזה הסדר ולא כסדר שנכתב בפרשה:

תרי גווני אדם. וא"ת כיון דתני תרי גווני אדם ליתני נמי ג' אבות בשור הקרן והשן והרגל וי"ל דניחא ליה לכלול כולם בשור כמו תנא דמתני': **ועדים** זוממין. פירש ריב"א דאפילו שילם על פי העדים זוממין חייבין דלא שייך בממון כאשר זמם ולא כאשר עשה דאפשר בחזרה ור"י מפרש דלא צריך להאי טעמא דגבי ממון מחייבינן להו בק"ו דגבי ממון עונשין מן הדין והא דאמרינן במכות (דף ה:) הרגו אין והרגים היינו משום דהתם אין עונשין מן הדין ה) **מנסך.** פליגי בה בהמזקין (גיטין נב: ושם) חד אמר מנסך ממש וחד אמר מעבר:

הא

ה"ג **תני אדם שמירת גופו עליו.** והאי דקתני ושמירתן עליך אשמרא: **אימא מבעה זה המים.** שאם שופך אדם מימיו לרה"ר ובא אחר ונטנפו כליו חייב השופכן: **כקדוח אש המסים.** כמו שהאש שורף דבר הימסק כגון זפת ושעוה וכל מיני רבב: **מים תבעה אש.** וכמים שמבעבעים את האש כשנותנין מים על האש נעשים כמין אבעבועות הרתיחות וסיפא דקרא הכי הוא להודיע שמך לגרין כן תודיע שמך לגרין כשתאבדם מן העולם: **מי כתיב מים נבעו.** לשון רבים דליהוי משמע דמבעה אמים קאי שהן מבעבעין את האש: **תבעה אש כתיב.** דמשמע שהאש מבעבע המים דמבעה לשון יחיד ולשון נקבה: **פרושי קא מפרש.** המבעה זה ההבער: **דאית ביה תרתי.** שן ורגל וקרן לא קחשיב דבתמיין לא קמיירי: **מאי לא זה וזה.** דקתני מתני' אשור ומבעה לא זה וזה שיש בהן רוח חיים ומאי מבעה היינו אש מי אית בו רוח חיים: **אבוה.** קרי להנך דכתיבן בקרא: **שומר חנם.** חייב בפשיעה והשואל חייב אפילו באונסין ושוכר ונושא שכר חייבים בגנבה ואבידה וכ"ש בפשיעה וכולהו כתיבי כדתני בפרק השואל בבבא מציעא (דף צד:) פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם שיהא בשומר שכר שלשית בשואל הלכך אבות נינהו ולקמן [ה.] בעי מאי נינהו תולדות: **נזק.** החובל בחבירו נותן לו מה שהוא שוה עכשיו פחות מבתחילה: **צער.** אומדין כמה אדם העומד ידו ליקצץ ע"י חבל רולה ליתן כדי שיתקצץ לו ע"י סם דלית ליה צער כולי האי: **וריפוי ושבת ובושת.** כולהו יליף מקראי בפרק החובל (לקמן דף פה.) וכיון דכתיבי אבות נינהו: כל הנך דר' אושעיא הוא עצמו מזיק דהנך ד' שומרים הן עצמם הזיקו הואיל ולא שמרו כראוי ובנזקין דאזיק גופו לא קמיירי מתני': **אלא לרב.** דאמר מבעה זה אדם הואיל ומיירי תנא דמתני' ליתני הני: **תנא אדם.** מבעה דמתני': **תנא אדם דאזיק שור.** כלומר נזקי אדם דרחמנא פטריה לגמרי כדתניא לקמן (דף נג:) שור ולא אדם חמור ולא כלים ואדם דאזיק שור היכא כתיב דקרי ליה אב דכתיב ו) **כשלמא אדם דאזיק שור כו'.** וכיון דלא דמי חיובינהו להדדי מני להו בתרתי: **אדם דאזיק אדם.** כגון ה' דברים דחובל בחבירו ולקמיה פריך הא ד' שומרין דר' אושעיא אדם דאזיק שור הוא: **וקתני.** רבי אושעיא: אבות דמתני' הזיק בידים ומכה נפש בהמה ישלמנה: **תשלומי ארבעה וחמשה.** בטובח ומוכר: **וגנב.** שמשלם ע"פ דמי חיובינהו להדדי מני להו בתרתי: **אדם דאזיק אדם.** כגון ה' דברים דחובל בחבירו ולקמיה פריך הא ד' שומרין דר' אושעיא אדם דאזיק שור הוא: **וקתני.** רבי אושעיא: אבות דמתני' הזיק בידים עצמו ואינו משלם כפל אלא קרן בלבד וכגון שהודה בעצמו דמודה בקנס פטור כדאמרינן אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים [שם] והיינו קנס ואמרינן בפ' מרובה (לקמן דף סד:) פרט למרשיע את עצמו: **וגזלן.** נמי אב הוא דכתיב והשיב את הגזלה אשר גזל (ויקרא ה): **אונס ומפתה.** כתיבי ממשיב כסף כתיב באונס (דברים כב) ובמפתה כתיב (שמות כב) כסף ישקל כמוהר הבתולות כמוהר בתולים של אונס דהיינו ממשיב כסף: **מוציא שם רע.** כתיב וענשו אותו מאה כסף (דברים כב): **מטמא.** תרומה: **מדמע.** תרומה בחולין: **ומנסך.** יין לע"ז ובמס' גיטין (דף נב:) מפרש אמאי לא קס ליה בדרכה מייתי. מטמא מדמע ומנסך לא כתיבי בהדיא ואפ"ה הוו אבות שבכלל נזק הן וזק ממון כתיב בתורה (ויקרא כד) מכה נפש בהמה ישלמנה. ומנסך את היין ליכא למימר א) שמיסכו היין נסך שזרק בו דלא קמתסרייה ולא מידי דהא מזגין ליה בר מדמי יין נסך שבו ומטמא שמגיע שרץ בתרומת כהן דאפסדה מייתי: **גנב.** המודה מעצמו וגזלן דלא משלמי אלא קרן ליתני: **תנא ליה שומר חנם והשואל.** דהתם נמי שייך גנבה כגון שטען שגנב היינו והרי היא בידו ואמרינן בפרק מרובה (לקמן דף סג:) דטוען טענת גנב כגנב וטוען טענת גזלן כגזלן. והא דנקט הכא והשואל לאו דוקא דהא לא משכחת ליה דנפטר לא בטוען טענת גנב ולא בטוען טענת גזלן שהרי הוא חייב בכולו: **דאתא לידיה בהיתירא.** שומר חנם אע"ג דהשתא טוען טענת גנב שגנב היינו מיהו מעיקרא כי אתא לידיה בהיתירא אתא לידיה וגנב וגזלן ממונא אתא לידיה באיסורא:

עדים

רבינו חננאל

גופו עליו. ואתקיף רב מרי ואימא מבעה זה מים כדכתיב מים תבעה אש. ודחי ליה מי כתיב מים נבעו תבעה אש [כתיב] כלומר תבעה מלאכת אש היא. ואקשי אי הכי אימא מבעה זה האש ונדחת ולא עמדה. תני רב הושעיא י"ג אבות נזיקין שומר חנם ושואל כו' בשלמא לשמואל דאמר מבעה זה השן אמר לך מתני' בנזקי ממונו מיירי בנזקי גופו לא מיירי אלא לרב דמפרש מבעה זה אדם הוה ליה למתני הני י"ג במתני'. ומפריק רב תנא מבעה שהוא אדם וכלל בו כל נזקי אדם ורב הושעיא תנא במתני' אדם דאזיק שור בידים דהוא משלם נזק והדר תנא אדם דאזיק אדם דמשלם ד' דברים והזיקה (דשור) [אדם דאזיק שור] דממילא. תני ר' חייא כ"ד אבות נזיקין תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' וגנב וגזלן וכו' פי' המדמע

מסורת הש"ס

ה) [כריתות ב:], ב) [שם], ג) [ויקרא כד], ד) רש"ל וא"כ אמאי לא דייק קרא, ה) [עיין לעיל ב. תוס' ד"ה ולא זה],

תורה אור השלם

1. כִּקְדֹחַ אֵשׁ הַמְּסִיס מַיִם תִּבְעֶה אֵשׁ לְהוֹדִיעַ שִׁמְךָ לְצָרֶיךָ מִפָּנֶיךָ גּוֹיִם יִרְגָּזוּ: ישעיהו סד א

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה ומנסך וכו' שמיסכו ביין נסך שזרק בו דלא קמתסרי". עי' פי' יהושפ:

עדים זוממין דממונא הוא ליתני סבר לה כר"ע [1]דאמר [2]אין משלמין על פי עצמן אי סבר ליה כר"ע [3] ליתני תרי גווני שור ליתני שור דאזיק שור וליתני שור דאזיק אדם [4]דתנן ר"ע אומר אף תם שחבל באדם משלם במותר נזק שלם [5]הא תבריה ר"ע לגזיזה דתניא ר"ע אומר יכול אף תם שחבל באדם ישלם מן העלייה תלמוד לומר [1]יעשה לו מגופו משלם ואינו משלם מן העלייה האונס והמפתה והמוציא שם רע דממונא הוא ליתני מה נפשך אי נזק תנא ליה אי צער תנא ליה אי בשת תנא ליה אי פגם היינו נזק מה אית לך למימר קנסא בקנסא לא קמיירי המטמא והמדמע והמנסך דממונא הוא ליתני נפשך אי [7]היזק שאינו ניכר שמיה היזק הא תנא ליה נזק אי [8]היזק שאינו ניכר [9]לא שמיה היזק הוה ליה קנסא ובקנסא לא קמיירי לימא קסבר ר' חייא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק דאי שמיה היזק הא תנא ליה נזק תנא היזקא דמינכרא ותנא היזקא דלא מינכרא בשלמא לתנא דידן תנא מניינא [10]למעוטי דר' אושעיא ור' אושעיא תנא מניינא למעוטי דרבי חייא אלא מניינא דרבי חייא למעוטי מאי [11]למעוטי מוסר ומפגל וליתני בשלמא מפגל בקדשים לא קמיירי אלא מוסר מאי טעמא לא תני שאני מוסר דדיבורא ובדיבורא לא קמיירי והא מוציא שם רע דדיבורא הוא וקתני דיבורא דאית ביה מעשה הוא והא עדים זוממין דיבורא דלית ביה מעשה הוא וקתני התם אע"ג דלית ביה מעשה רחמנא קרייה מעשה דכתיב [2]ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו בשלמא לתנא דידן תנא אבות מכלל דאיכא תולדות אלא לרבי חייא ורבי אושעיא אבות מכלל דאיכא תולדות תולדותיהן מאי ניהו אמר רבי אבהו כולן כאבות לשלם ממיטב מאי טעמא אתיא תחת נתינה ישלם כסף: לא הרי השור כהרי המבעה: מאי קאמר אמר רב זביד משמיה דרבא הכי קאמר לכתוב רחמנא חדא ותיתי אידך מיניה הדר אמר חדא מחדא לא אתיא: ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים: מאי קאמר אמר רב משרשיא משמיה דרבא הכי קאמר לכתוב

עדים זוממין דממונא הוא. דכל המשלם יותר על מה שהזיק כגון כפל ותשלומי ארבעה וחמשה קרי קנס כדלקמן בהך פירקין (ד' טו:) וכגון כל דבר קלוב המאמר בתורה כגון חמשים של אונס ומפתה ומאה של מוציא שם רע כולהו הוי קנסא אבל מידי אחרינא ממונא: **סבר לה כר"ע.** דאמר בגמ' מכות בפ"ק (ד' ג.) עדים זוממין אין משלמים על פי עצמן כגון אם הזמו בב"ד זה ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין ולחובען והלכו למקום אחר והודו שם בב"ד ואמרו הזמנו בבית דינו של פלוני פטורין אלמא קנסא הוא ומודה בקנס פטור: **אי ר"ע ליתני תרי גווני שור.** דהא לר"ע יש חילוק בין תשלומין של שור לחזיק שור דלא משלם אלא חצי נזק לתשלומי שור לחזיק אדם דתנן לקמן בפ' המניח את הכד (דף לב.) ר"ע אומר כו': **במותר.** אם חבל אדם בשור תם ותם באדם ושמו ב"ד חבלה שחבל האדם בשור משלם בעל השור לחבלו עודף: **לגזיזה.** לכח אגרופו כדאמר בסנהדרין בפ"ק (דף ז.) אדייה לגזיזה וקס: **יכול ישלם אם שחבל באדם מן העלייה פ"ל כו'.** ואשתכח דלא משלם נזק שלם אלא כמו שהשור שוה: **אונס ומפתה דממונא הוא.** שחמשים כסף לבד הוי קנס אבל יש בו פגם שהוה עכשיו פחות מדמעיקרא כדאמר בכתובות (דף מ.) ובוסת דממונא הוא: ה"ג **מה נפשך.** משום מאי איצטריך ליה למיתני לי משום לער תנא ליה: **מדמע.** מערב תרומה עם חולין של חבירו דהשתא מזדין להו בזול לפי שאין יכול לאוכלה אלא כהן: **מנסך.** שניסך יין חבירו לע"ז ואסרו בהנאה הואיל ועביד ביה מעשה בגופיה דיין: **שאינו ניכר.** כגון הכא דאין הנזק ניכר בתוך הפירות דלא חסר להו: **לימא קסבר רבי חייא לא שמיה היזק.** ומשום דקנס הוא תני דלא הוי בכלל אבות דרבי אושעיא: **אלא מנייגא דרבי חייא למעוטי מאי.** דלא מתשיב בהדייהו: **מוסר.** מלשין שמוסר ממון חבירו לעובד כוכבים: **ומפגל.** [6]כהן שהחבו קרבנו של ישראל חטאת א] לשום שלמים דאין הקרבן עולה לאוכלה בעליו ולריך אחר: **וליתני ליה.** ר' חייא האי מוסר: **מוציא שם רע דיבורא דאית ביה מעשה.** בעילה: **מכלל דאיכא תולדות.** כדפרשינן לעיל לכל חד וחד גניפה ונשיכה לקרן נתחככה להנאתה תולדה דשן וכן לכולן: **אתא נתינה כו'.** דבכולהו כתיב או תחת וגמרינן תחת תחת משור מועד דכתיב ביה שור תחת השור[8] מה התם ממיטב דגמר משן ורגל דכתיב ביה מיטב שדהו[9] אף כאן מיטב שאם בא לשלם קרקע לניזק בשביל הזיקו מגביהו מן העידית או נתינה וגמר נתינה נתינה משור שנגח את העבד דכתיב ביה יתן לאדוניו[10] או ישלם וגמר משן ורגל דכתיב בהן מיטב כרמו ישלם[11] או כסף וגמרי מבור דכתיב ביה כסף ישיב לבעליו [שמות כא] ואתרבא אבות גמירי כולהו משן ורגל. בשומר חנם כתיב אשר יבערו שלהים ישלם [שם כב] בשואל כתיב אם בעליו אין עמו שלם ישלם [שם] בנושא שכר כתיב אם גנוב יגנב מעמו ישלם [שם]שוכר אינו כתוב בתורה אבל דינו כנושא שכר. בנזק דמובל בחבירו כתיב נתינה כן יתן בו[12] והיינו ממון הניתן מיד ליד כדדרשינן בהמובל (לקמן דף פד.). בלער כתיב פגע תחת פגע[13] ודרשינן ליה לקמן בהמובל (דף פה.) פגע תחת פגע ליתן לער במקום נזק. בריפוי ושבת כתיב נתינה שבתו יתן ורפא[14]. [15]ובשבת כתיב תחת גבי אונס ומפתה דכתיב תחת אשר עינה [דברים כב] ודרשינן בכתובות בפרק אלו נערות (דף מ:) חמשים כסף תחת העינוי מכלל דאיכא בושת ופגם. לישנא אחרינא הואיל וכתיב בחבירו בחבירו תחת דכתיב תחת פגע כולהו חמשה דברים דידיה מהתם גמרינן. בתשלומי כפל כתיב ישלם שנים [שמות כב]ובתשלומי ארבעה וחמשה כתיב חמשה בקר ישלם תחת וגו'[16] וקרן דגנב בכלל כפל הוא ובגזל כתיב נתינה ונתן לאשר אשם לו (במדבר ה). בעדים זוממין כתיב בהו נפש בנפש (דברים יט) וכמתן דכתיב תחת דמי. באונס ומפתה ומוציא שם רע כתיב כסף ונתן לאבי הנערה חמשים כסף (שם כב) היינו אונס ומפתה כסף יקקול כמוהר הבתולות (שמות כב) במוציא שם רע ועבשו אותו מאה כסף (דברים כב). מעמא ומדמע ומנסך בכלל נזק הן[17]ובנזק כתיב ביה תחת: **מאי קאמר.** למה לי למיתני כלל: **ופיפי אידך מינה.** כמה מלינו בשור שהוא מזיק וחייב אף המבעה שהוא מזיק יהא חייב: **לא אפיא.** כדמפרש לעיל רב לטעמיה ושמואל לטעמיה: לכתוב

האי תבריה ר"ע לגזיזה. אין לפרש דחזר בו מדקתני שמשלם מגופו דבפ' המניח (לקמן דף לב.) תני בהדיא ר"ע אומר כמשפט הזה כתחתון ולא כעליון יכול ישלם מן העלייה כו' ולפ"ה נמי קשה דפי' [1]אע"ג דזימנין ליכא נזק שלם כגון שהשור אין שוה כדי היזקו מכל מקום ליתני תרי גווני שור כיון דלפעמים איכא נזק שלם וי"ל דכיון דאין משלם אלא מגופו אי אפשר למיתני גבי אבות דאמרינן לקמן כולם כאבות הן לשלם ממיטב: **האונס והמפתה והמוציא ש"ר דממונא הוא.** מוליא שם רע לית ביה ממונא כלל אלא מאה כסף אלא לגב אחרינא נקטיה: **המטמא** והמדמע. המ"ל דלא תנא להו משום דלא מיתייב בשוגג: **דאי** שמיה היזק. ואע"ג דחזקיה דאמר שמיה היזק איתותב בהנזקין (גיטין דף נג:) מ"מ ניחא ליה לאוקומי בריתא דרבי חייא אליבא: **וקתני היזק דלא מינכרא.** והא דקתני אלשה גווני לפי שהם שנויין בפ' הנזקין (שם נב:) כדקתני שומר חנם והשואל נושא שכר והשוכר דקתני גווני טובא: **תני מניינא למעוטי.** האי למעוטי לאו משום דלית ליה דרבי חייא אלא כלומר למעוטי דלא אייתי נהו: **למעוטי** מוסר כו'. המ"ל למעוטי כופר ושלשים של עבד והא דלא קתני להו משום דבקטלא לא מייתי ומוסר ומפגל אפילו למאן דלא דאין דינא דגרמי מחייב משום קנס בהגחל בתרא (לקמן דף קיז.): **דיבורא** דאית ביה מעשה. דבכתובות בפ' נערה (דף מו.) א"ר אליעזר בן יעקב לא נאמרו דברים הללו אלא כשבעל ור' יהודה אית ליה התם עד שישכור עדים: **כולם** כאבות לשלם ממיטב. ואע"ג דתולדות לאבות דמתניתין משלמין נמי ממיטב מ"מ הני מי לאו דקרינא להו אבות לא הוי ידעי דמשלמי ממיטב:

תחת נתינה כו'. בספרי מפיק בוסת מוקלותה אם כפה ולא תמום עיניך (דברים כה) וליף מעדים זוממין דכתיב לא תמום עיניך (שם יט) וא"ל שהוא גזירה שוה גמורה מדלא קאמר אתיא תחת נתינה עיניך ועדים זוממים פרש"י דכתיב בהו נפש בנפש וא"ל דאפילו אם העידו על שור תם שהזיק או העידו פלוני חייב לפלוני מנה דדינו בזיבורית דמשלמי ממיטב דאם רצו לחייב אחריש ממיטב לא לריך קרא דמכאשר זמם נפקא דיתחייבו ממיטב: **מאי** קאמר. משום דלא מצי לפרושי האי לא הרי כשאר לא הרי שבש"ס קמתמה מאי קאמר:

כי

כסף. ריפוי ושבת כתיב בהו נתינה שנאמר רק שבתו יתן ורפא ירפא. המטמא והמדמע והמנסך יין לע"ז. והמסור והמפגל כיון דקימא לן היזק שאינו ניכר שמיה היזק שייכי כולהו בכלל נזק: **פיס'** לא השור כהרי המבעה כו'.

מסורת הש"ס

א) מכות ג., ב) לקמן נב. מכ: ערכין יד., ג) לקמן מכ., ד) [גיטין נג.], ה) [בס מד: נו. נג: מועד קטן יג. בכורות לה.], ו) [כריתות נ:], ז) [עיין כתוספות ע"ז עד. ד"ה למעוטין], ח) עי' כס' פני יהושע במקום ב"ק מ"ב בוה, ט) [שמות כא], י) [בס כב], כ) [בס כא], ל) [בס כב], מ) [ויקרא כד], נ) [שמות כא], ס) [בס], ע) [בס], פ) [בס], צ) [בס כב], ק) [בס ובנוסח ובס"ל: ובנבס, ר) [בס], ש) גי' ר"מ ובמק כתיב ישלם דכתיב מכה בהמה ישלמנה, ת) הספר חסר וכ"ל ולשמתם דלא משלם מזק שלם אלא כמו שהשור שוה לאף ע"ג וכו'. ר"מ.

גליון הש"ם

גמ' ליתני תרי גווני שור. עי' לקמן דף ז ע"א תוס' ד"ה ור"ע:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה ומפגל וכו' חטאת בשום שלמים. עי' מגחות דף מע ע"א בלשון רש"י אם בד"ה ומחשב בהו בשום שלמים וכו' ובתוספות שם ד"ה וקמחשב בה ועי' פני יהושע ושיטה מקובלת ודו"ק:

רבינו חננאל

מערב תרומה וכיוצא בה בחולין. דברי ר' עקיבא דאמר בעדים זוממין אין משלמין על פי עצמן מפורש בתחלת פ' כיצד העדים נעשין זוממין. ת"ר ד' דברים נאמרו בעדים זוממין אין נעשין בני גרושה ובני חלוצה. ואין גולין לערי המקלט ואין משלמין כופר ואין נמכרין בעבד עברי משום ר' עקיבא אמרו אף אין משלמין על פי עצמן. פי' תבריה ר"ע לגזיזה שיבר כלי איינו שלוחם בהן כלומר [1] חזר בו דתניא ר' עקיבא אומר יכול ישלם מן העלייה כו' וזה בפ' המניח את הכד. פי' מוסר המוסר את חבירו לעובדי כוכבים ונענש או מסר ממון חבירו לעובדי כוכבים אם יש עדים חייב לשלם. ודין מן הטוען טענת מסור ואין לו ראייה אני עתיד לפרשו במקומו בפ' הכנסם צאן לדיר. אשכחן הני אבות נזיקין כו' בהדי מסור ומפגל ואית בהו ממונא וקנסא והזק בידים והדיקא דאתי ממילא. ואית בהו ממונא ואתא לידיה בהיתרא וממונא דאתא לידיה באיסורא. ואית בהו נמי היזק ניכר והיזק שאינו ניכר. ואית בהו דיבור שיש בו מעשה [כמו] המוציא שם רע. ודיבור שאין בו מעשה ורחמנא שוויי מעשה עדים זוממין. ודיבור שאין בו מעשה מסור והני אבות תולדותיהן כיוצא בהן בר מתולדה דרגל בחצי נזק צרורות דהלכתא גמירי לה ואמאי קרי ליה תולדה דרגל לשלם מן העלייה וכולן מועדין הן מתחילתן בר מן הקרן. ושן ורגל ברשות הרבים פטורים [2] דאורחייהו הוא. אמר ר' אבהו כולן כאבות הן לשלם ממיטב. מאי טעמא אמר

עין משפט נר מצוה

לה א מיי' פרק יח מהלכות עדות הלכה ח סמג עמין קי טור מ"מ סי' נח:

לו ב מיי' פ"ז מהלכות חובל ומזיק הלכה ל סמג עמין ע טוש"ע מ"מ סי' שפה סעיף ל:

תורה אור השלם

1. אוֹ כִּי יִגַּח אוֹ בַת יִגַּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לוֹ׃ שמות כא לא

2. וַעֲשִׂיתָם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ דברים יט יט

מוסף רש"י

אין משלמין על פי עצמן. אם החמו בב"ד ולא הספיק בעל דין להעמידן בדין על הזממן עד שברחו ואלו בב"ד אחר והודו שהחמו בב"ד פלוני (מכות ב:). **משלם במותר נזק שלם.** אם חבל בו נזק האדם בשור ושמו ב"ד חבלה שבאדם יותר על חבלה שבשור, בעל השור משלם לאותו מותר נזק שלם (ערכין יד:). ומפגל. כהן שפגל בקרבנו של ישראל, דשמיע לאוכלו חוץ לזמנו לחייב, אינו משלם ממיטב, דהאי היזקא דיבורא בעלמא הוא ואיהו שאינו ניכר מינהו (כריתות ב:).

רבינו חננאל (המשך)

אביי אתיא תחת נתינה בפירוש בשן ורגל דכתיב ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם וגמרינן מינה דכל מקום דכתיב תשלומין הוא ממיטב בשור כתיב שלם ישלם שור תחת השור בבור כתיב בעל הבור ישלם במבעה כתי' מכה בהמה ישלמנה בהבער כתיב שלם ישלם המבעיר בשומרים כתיב ישלם שנים לרעהו. ובשומר שכר כתיב ישלם לבעליו. ובשואל כתיב שלם ישלם. (או שכיר) [שוכר] או כשומר חנם או כשומר שכר נגב חיים שנים ישלם תשלומי ד' וה' כתיב חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה. בגזלן כתיב ושלם אותו בראשו. ולמד עוד מי שאינו כתוב בו לשון תשלומין בתחת תחת. כתיב בנזקי שור שלם ישלם שור תחת השור מה תשלומי שור כתיב ביה תחת והוא ממיטב אף כל היכא דכתיב תחת ממיטב הוא. וילפי מיניה הניזקין דכתיב עין תחת עין והעדים זוממים בכלל. צער חבורה תחת חבורה ויליף מינה האונס (שלו) [דכתיב] ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה תחת אשר ענה. ותוב ילפי אחריני מן האונס מה אונס דכתיב ביה נתינה וכסף ומשלם ממיטב אף כל היכא דכתיב נתינה או כסף ישלם ממיטב. (דלי וג') ויליף מינה המפתה דכתיב כסף ישקל. ומוציא שם רע דכתיב ועבשו אותו מאה